

College voor Examens

RAPPORTAGE

INVOERING CENTRALE TOETSING

EN EXAMINERING REFERENTIENIVEAUS

NEDERLANDSE TAAL EN REKENEN

Leeswijzer

In hoofdstuk 1 wordt de achtergrond van de referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen geschetst en worden de redenen uiteengezet waarom er in dit rapport een voorbehoud wordt gemaakt voor wat betreft representativiteit, geldigheid en normering.

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 wordt per onderwijssector (respectievelijk PO, VO, mbo) de stand van zaken geschetst aangaande de relevante wet- en regelgeving, de rol en taak van het CvE, de voortgang van de implementatie en de resultaten van de pilottoetsen en -examens.

In hoofdstuk 5 worden enkele sectoroverstijgende ontwikkelingen uiteengezet.

Deze zijn van belang voor de toetsing en examinering van de referentieniveaus. Successievelijk komen aan de orde: aanpassingen voor kandidaten¹ met een beperking, de opbouw van geschikte referentiesets en de ontwikkeling van een nieuw digitaal afnamesysteem voor toetsen en examens.

In hoofdstuk 6, het laatste hoofdstuk van deze rapportage, zijn conclusies geformuleerd ten behoeve van de voortgang van de invoering van centrale toetsing en examinering van de referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen.

¹ Waar gesproken wordt van 'kandidaten' worden leerlingen, studenten en deelnemers van de verschillende sectoren bedoeld (PO, VO en mbo).

Inhoud

Voorwoord	4
<hr/>	
1 Inleiding	5
<hr/>	
1.1 Achtergrond referentieniveaus	5
1.2 Naar een doorgaande toetslijn voor Nederlandse taal en rekenen	6
1.3 Voorbehoud representativiteit en geldigheid	7
1.4 Voorbehoud normering: van een indicatieve naar een definitieve referentiecesuur	7
2 Centrale eindtoets PO	9
<hr/>	
2.1 Status wet- en regelgeving	9
2.2 Rol en taak CvE	10
2.3 Stand van zaken implementatie	10
2.4 Resultaten tot op heden	11
2.5 Conclusie	12
3 Centrale toetsing en examinering referentieniveaus in het VO	13
<hr/>	
3.1 Status wet- en regelgeving	13
3.2 Rol en taak CvE	14
3.3 Stand van zaken implementatie	14
3.4 Resultaten tot op heden	19
3.5 Samenvatting en conclusie	21
4 Centraal ontwikkelde examens Nederlandse taal en rekenen in het mbo	23
<hr/>	
4.1 Status wet- en regelgeving	23
4.2 Rol en taak CvE	23
4.3 Stand van zaken implementatie	24
4.4 Resultaten tot op heden	24
4.5 Samenvatting en conclusie	28
5 Sectoroverstijgende ontwikkelingen toetsen en examens Nederlandse taal en rekenen	29
<hr/>	
5.1 Centrale toetsing en examinering en kandidaten met een beperking	29
5.2 Referentiesets Nederlandse taal en rekenen	29
5.3 Nieuw digitaal afnamesysteem in ontwikkeling	30
6 Samenvatting en conclusies	31
<hr/>	
Bronnenlijst	33
<hr/>	

Voorwoord

Voor u ligt een tussenrapportage van het College voor Examens (CvE) inzake de centrale toetsing en examinering van de referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen. De invoering daarvan vindt gefaseerd plaats in het primair onderwijs (PO), het voortgezet speciaal onderwijs (vso), het voortgezet onderwijs (VO) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo), conform de *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen* (in werking getreden per 1 augustus 2010).

Het ministerie van OCW heeft het CvE verzocht om deze rapportage op te stellen. Deze CvE-rapportage beschrijft het verloop van de pilots in de diverse sectoren, tot en met het schooljaar 2011-2012. Daarnaast wordt gerapporteerd over de resultaten zoals die behaald zijn op de pilottoetsen en -examens die tot stand gebracht zijn onder verantwoordelijkheid van het CvE. Afgesloten wordt met een samenvatting en enkele conclusies.

Cito zal separaat rapporteren over de overige resultaten van taal- en rekentoetsen die in opdracht van het ministerie van OCW zijn ontwikkeld en afgenomen in 2011-2012 en eerder.²

² *Prestaties basisonderwijs taal en rekenen* (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding) en *Verantwoording meting taal en rekenen 2011* (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding).

1 Inleiding

1.1 Achtergrond referentieniveaus

In 2010 is de *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen* van kracht geworden. Doel van deze wet is een betere aansluiting bewerkstelligen tussen het taal- en rekenonderwijs in de verschillende sectoren: PO, vso, VO en mbo. Daarnaast beoogt de wet ook de taal- en rekenvaardigheden van leerlingen te verbeteren. In de *referentieniveaus doorlopende leerlijnen Nederlandse taal en rekenen* zijn zowel fundamentele niveaus als streefniveaus geformuleerd. De minister heeft gekozen voor taal- en rekenvaardigheden omdat deze een sleutelrol vervullen in de (onderwijs)loopbaan van leerlingen.³

Domeinen Nederlandse taal

Voor Nederlandse taal zijn vier fundamentele niveaus beschreven die een opklimmende moeilijkheidsgraad in basiskennis en -vaardigheden aangeven. Elk fundamenteel niveau omvat het voorgaande niveau en bij het behalen van een fundamenteel niveau kan het volgende niveau gezien worden als een streefniveau.

Bij taal worden vier domeinen onderscheiden:

1. *mondelijke taalvaardigheid*, met de drie subdomeinen gespreksvaardigheid, luistervaardigheid en spreekvaardigheid.
2. *leesvaardigheid*, met twee subdomeinen: lezen van zakelijke teksten en lezen van fictionele, narratieve en literaire teksten.
3. *schrijfvaardigheid*. Schrijven wordt ruim opgevat, het gaat om het produceren van creatieve en zakelijke teksten.
4. *begrippenlijst en taalverzorging*. In de begrippenlijst staan termen en concepten die leerlingen en docenten nodig hebben om over taalvaardigheid van gedachten te wisselen. Bij taalverzorging gaat het om zaken die in dienst staan van een verzorgde schriftelijke taalproductie.

Domeinen rekenen

Bij rekenen zijn het fundamentele niveau en het streefniveau van elkaar gescheiden. Dit is anders dan bij Nederlandse taal. De fundamentele kwaliteiten richten zich op basale kennis en inzichten en zijn gericht op een meer toepassingsgerichte benadering van rekenen. De streefkwaliteiten bereiden voor op de meer abstracte wiskunde. Er zijn bij rekenen, voor zowel de fundamentele kwaliteit als de streefkwaliteit, drie referentieniveaus onderscheiden (in tegenstelling tot taal, is bij rekenen geen invulling gegeven aan een vierde niveau). De referentieniveaus zijn bij rekenen van toepassing op vier domeinen, die samen de relevante inhouden dekken:

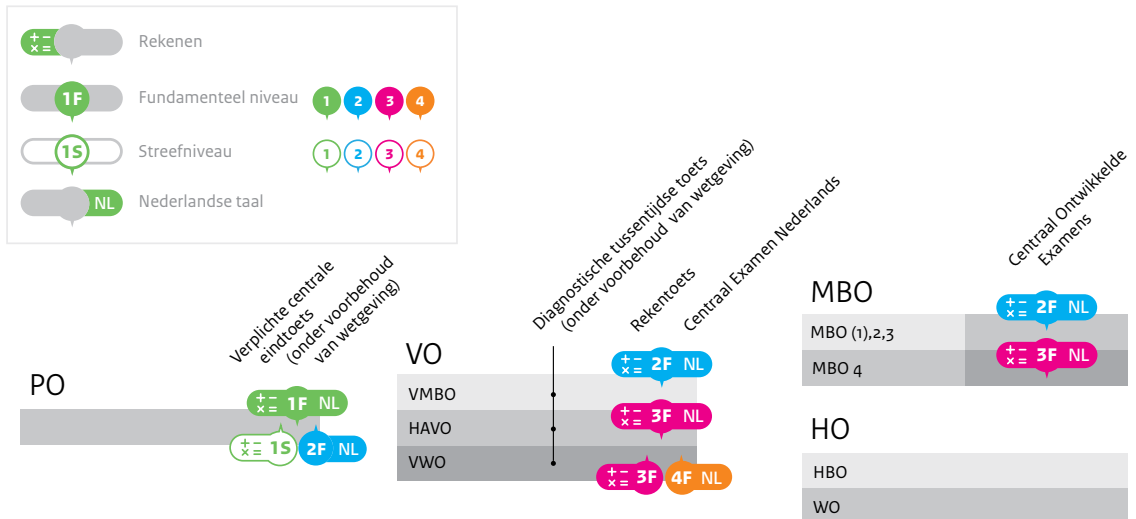
1. getallen
2. verhoudingen
3. meten en meetkunde
4. verbanden

In het schema op pagina 6 staat weergegeven welke referentieniveaus wanneer centraal getoetst gaan worden in de verschillende onderwijssectoren onder regie van het CvE. Voor Nederlands geldt dat niet alle domeinen in de centrale toetsen of examens voorkomen.

³ *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*, gepubliceerd in het Staatsblad nr. 194 in 2010.

Doorlopende toetslijn Nederlandse taal en rekenen

Waar en wanneer wordt welk referentieniveau centraal getoetst (volgens wetgeving september 2012)

Leeftijd | 4 JAAR >

| 12 JAAR >

| 16 - 18 JAAR >

1.2 Naar een doorgaande toetslijn voor Nederlandse taal en rekenen

Er wordt gewerkt aan een doorgaande toetslijn van de referentieniveaus om het onderwijs op scholen en daardoor de leerresultaten van de leerlingen voor Nederlandse taal en rekenen te verbeteren.

In het primair onderwijs (PO) betreft het de invoering van een centrale eindtoets voor Nederlandse taal en rekenen.⁴ In het voortgezet onderwijs (VO) worden de referentieniveaus voor Nederlandse taal in de afsluitende examens verwerkt. Voor rekenen wordt in die onderwijssector een aparte rekenoets ingevoerd. Aan het eind van de onderbouw van het VO komt er, mits het wetsvoorstel wordt aangenomen, een diagnostische tussentijdse toets (DTT). In het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) worden in alle opleidingen centraal ontwikkelde examens (COE's) ingevoerd voor Nederlandse taal en rekenen. Het CvE is in al deze trajecten verantwoordelijk voor de regievoering.

De aanpak van het CvE is in alle implementatietrajecten vergelijkbaar. Via meerjarige pilotfases wordt ervaring opgedaan zowel met de inhoud en het niveau van de nieuwe toetsen en examens, als met de techniek en logistiek die daarbij komt kijken. Dit geeft het onderwijsveld de gelegenheid zich op vernieuwingen voor te bereiden en ermee te oefenen. Daarnaast hebben het CvE, maar ook de ketenpartners als Cito en DUO zo de gelegenheid om ervaringen op te doen en zonodig op basis hiervan tussentijds bij te sturen of de communicatie uit te breiden. Om alle betrokkenen van de meest actuele informatie te voorzien, wordt voor elk jaar voor elke doelgroep een nieuwe informatiebrochure uitgebracht en beschikbaar gesteld.⁵

4 Zie voorstel van wet in verband met de invoering van een centrale eindtoets, d.d. 30-01-2012, te raadplegen via: <http://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ocw/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/01/31/voorstel-van-wet-in-verband-met-de-invoering-van-een-centrale-eindtoets.html>

5 De actuele informatiebrochures zijn te vinden via de website van Cito, www.cito.nl.

De trajecten voor de implementatie van de referentieniveaus taal en rekenen verkeren in de verschillende onderwijssectoren in verschillende stadia van implementatie, afhankelijk van de status van de wetgeving en het beoogde invoeringsjaar.

1.3 Voorbehoud representativiteit en geldigheid

Vanaf het schooljaar 2010-2011 is het CvE verantwoordelijk voor de pilots 3F in het mbo. Met ingang van het schooljaar 2011-2012 is het CvE ook verantwoordelijk voor de 2F-examens in het mbo en de rekentoets VO. In dit document worden alleen de resultaten van de toetsen en examens gepresenteerd die onder de verantwoordelijkheid van het CvE tot stand zijn gebracht.

Deze resultaten zijn gebaseerd op de eerste pilotafnames, waarbij de populatie niet altijd representatief hoeft te zijn (in aantal, achtergrond et cetera). De afnamecondities zijn in de pilotfase punt van aandacht. Terughoudendheid wat betreft de interpretatie en de geldigheid van de resultaten is geboden omdat op de pilotscholen vaak nog geen gericht onderwijs heeft plaatsgevonden dat aansluit bij de referentieniveaus. Bij de beschrijving van de resultaten zal hier nader op worden ingegaan.

1.4 Voorbehoud normering: van een indicatieve naar een definitieve referentiecesuur

Een goede evaluatie van leerling- en studentprestaties is pas mogelijk als er een volledig representatieve afname van de toets is geweest: een toets die bij alle leerlingen in het betreffende schooltype is afgenomen en waarbij de leerlingen een gericht onderwijsaanbod hebben gehad (vergelijk paragraaf 1.3). Een goede referentiecesuur⁶ is pas goed te bepalen als de toetsen twee of drie jaar operationeel zijn. Het CvE hanteert daarom bij de cesurbepaling van de toetsen en examens in relatie tot de referentieniveaus een fasering die gebaseerd is op een model van A. Béguin van Cito (zie kader, pagina 8).

In 2011 is in de pre-pilot 3F mbo voor het eerst ervaring opgedaan met een voorlopige referentiecesuur. In 2012 is daarop voortgeborduurd bij de pilots rekenen en Nederlandse taal in het VO en mbo. Om die reden is de referentiecesuur in 2012 nog voorlopig. Met behulp van onder meer de referentiesets van opgaven (zie paragraaf 5.2) wordt deze cesuur nog preciezer bepaald en kan er uiteindelijk worden toegewerkt naar een definitieve cesuur.

6 Onder een cesuur, ook wel beheersingsstandaard genoemd, wordt hier verstaan: een score die de grens markeert tussen een voldoende en een onvoldoende.

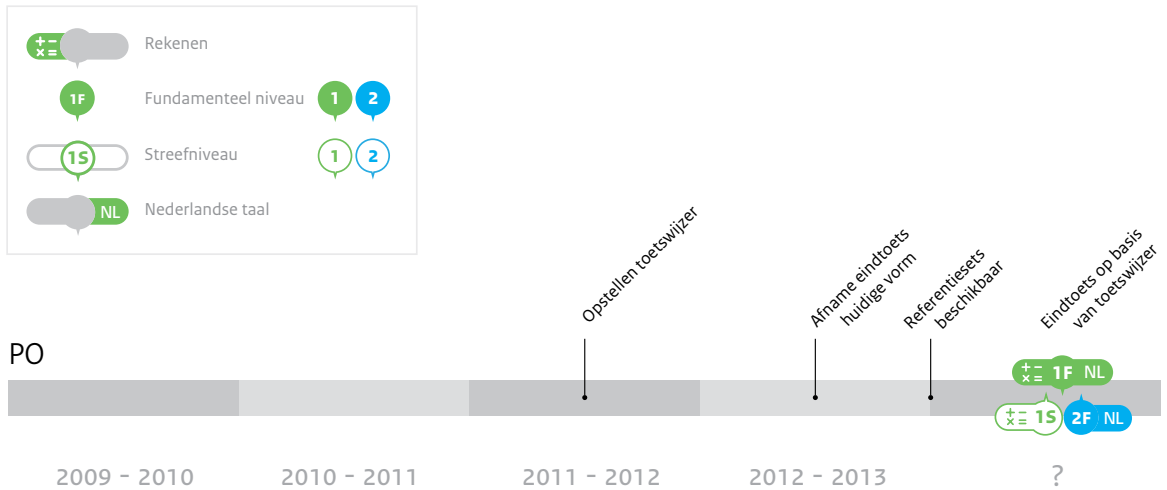
Fasering bepaling referentiecensuur

1. *Indicatieve referentiecensuur*
De indicatieve referentiecensuur komt voort uit de diagnostische toetsen taal en rekenen. De definitieve vaststelling van de relatie tussen de voorlopige standaard en de omzetting in een semi-definitieve censuur die voor alle populaties bruikbaar moet zijn, vindt plaats door aanvullend onderzoek.
2. *Voorlopige referentiecensuur*
De voorlopige referentiecensuur is de standaard die voortkomt uit procedures die zich primair richten op één toets voor één populatie, vastgesteld via een standaardbepalingsprocedure (en een check met empirie en eventueel ankering aan eerdere informatie).
3. *Semi-definitieve referentiecensuur*
De semi-definitieve referentiecensuur is een vastgestelde standaard die gehanteerd wordt tijdens de eerste jaren van de operationele toets (dus vanaf het schooljaar waarin de toetsen of examens verplicht zijn). Daarbij is via onderzoek vastgesteld dat de standaarden zo goed mogelijk vergelijkbaar zijn tussen de verschillende schooltypen en dat er een afgewogen verschil bestaat tussen de verschillende referentieniveaus.
4. *Definitieve referentiecensuur*
De definitieve referentiecensuur is de uiteindelijke standaard na evaluatie van de toetsen die al enkele jaren operationeel zijn.

Beguin, A. (2010), *Concept tijdpad en globale opzet voor de standaardbepaling van de referentieniveaus*. Cito: Arnhem.

2 Centrale eindtoets PO

Tijdsplan implementatie referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen in PO

2.1 Status wet- en regelgeving

Het wetsvoorstel *Toetsing in het primair onderwijs* introduceert een verplichte centrale eindtoets in groep 8 van het primair onderwijs (PO). Het CvE wordt in dit voorstel belast met de uitvoering van de centrale eindtoets. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij het examenstelsel in het VO. De minister is verantwoordelijk voor het examenstelsel in zijn geheel.

De mogelijke invoering van een centrale eindtoets heeft twee doelen op leerlingen-niveau. Ten eerste heeft de toets een voorspellende functie voor het vervolgonderwijs: hoe zal een leerling het gaan doen in het VO? Ten tweede heeft de centrale eindtoets een diagnostisch doel vanuit het oogpunt van een goede overdracht naar het VO: welk niveau heeft een leerling gehaald ten opzichte van de referentieniveaus? Daarnaast heeft de toets een functie voor de school als evaluatie-instrument van het gegeven onderwijs. De Inspectie van het Onderwijs zal de gemiddelde schoolscore op de centrale eindtoets mede gebruiken om de onderwijsopbrengsten van de school vast te stellen en te beoordelen.

Eind januari 2012 is het wetsvoorstel over de invoering van een verplicht leerling- en onderwijsvolgsysteem en de centrale eindtoets aan de Tweede Kamer gezonden. De minister beoogde een invoering met ingang van het schooljaar 2012-2013. Door de val van het kabinet in april 2012 is dit tijdsplan niet haalbaar gebleken. De Tweede Kamer heeft het wetsvoorstel ontvangen ter behandeling. De nieuwe Kamer heeft besloten dat de behandeling van het wetsvoorstel wordt voortgezet wanneer het nieuwe kabinet is aangetreden.

2.2 Rol en taak CvE

Het CvE zal de opgaven van de centrale eindtoets vaststellen en de norm bepalen. Daarnaast kan het CvE, binnen de door de minister vastgelegde kaders, (andere) regels stellen van uitvoerende of technische aard. De centrale eindtoets zal volgens het wetsvoorstel door Stichting Cito worden ontwikkeld, net zo als dat voor alle overige toetsen en examens in deze rapportage geldt.

Het CvE is in april 2011 begonnen met de voorbereiding op de centrale eindtoets. In afstemming met de ketenpartners (het ministerie van OCW, Stichting Cito, SLO, DUO en de Inspectie van het Onderwijs) is er gewerkt aan verschillende onderdelen die van belang zijn voor de uiteindelijke uitvoering. Op dit moment voert het CvE de regierol nog uit in opdracht van OCW. Het CvE zal de volledige regierol op zich nemen op het moment dat de wet is aangenomen.

2.3 Stand van zaken implementatie

Invoering referentieniveaus taal en rekenen

Als het wetsvoorstel wordt aangenomen, moeten de referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen onderdeel worden van de centrale eindtoets. De huidige Eindtoets Basisonderwijs van Cito B.V. zal dan gefaseerd worden aangepast aan het referentiekader Nederlandse taal en rekenen en de volgende onderdelen bevatten:

- Voor *rekenen* zal de centrale eindtoets de vier domeinen toetsen: getallen, verhoudingen, meten/meetkunde en verbanden. Dit wordt gerealiseerd door het huidige onderdeel studievervaardigheden op te laten gaan in het eindtoetsonderdeel rekenen. Op leerlingniveau zal gerapporteerd worden over de mate waarin het referentieniveau rekenen gehaald is.
- Voor *taal* zal de centrale eindtoets de domeinen lezen en taalverzorging bevatten. Hierover zal gerapporteerd worden op leerlingniveau. Om dit te realiseren zal het onderdeel studievervaardigheden deels in taal opgaan. Daarnaast zullen er nieuwe onderdelen voor taalverzorging ontwikkeld worden door Cito. De domeinen mondelinge taalvaardigheid, luistervaardigheid en schrijven zijn geen onderdeel van de centrale eindtoets. Scholen zullen deze domeinen zelf moeten toetsen bij de leerlingen.

CvE toetswijzercommissies

Het CvE heeft in het schooljaar 2011-2012 door toetswijzercommissies concepttoetswijzers Nederlandse taal, rekenen en wereldoriëntatie laten maken ter voorbereiding op de centrale eindtoets PO.

In de concepttoetswijzers beschrijven de toetswijzercommissies, mede aan de hand van het referentiekader Nederlandse taal en rekenen, de inhoud van de centrale eindtoets. Deze concepttoetswijzers worden in oktober 2012 ter informatie aangeboden aan het veld (onder andere leerkrachten, methodeontwikkelaars en andere belanghebbenden). Het CvE en Stichting Cito zullen de toetswijzers gebruiken om de eindtoets te ontwikkelen.

De toetswijzers zijn in concept gereed voor de veldraadpleging die plaatsvindt zodra de Kamer akkoord is met het wetsvoorstel. Na afloop van de veldraadpleging zullen de toetswijzers door het CvE worden vastgesteld en ter goedkeuring worden voorgelegd aan de minister.

Samenstelling commissies

Het College voor Examens stelt twee soorten commissies in die de ontwikkeling van de centrale examens en toetsen Nederlandse taal en rekenen sturen en begeleiden: syllabuscommissies/toetswijzercommissies en vaststellingscommissies. Elke sector beschikt over eigen commissies.

De syllabuscommissies/toetswijzercommissies beschrijven in syllabi/toetswijzers hoe de examens en toetsen er de komende jaren uit moeten zien. Deze commissies worden benoemd door docenten taal en rekenen uit de desbetreffende sectoren op voordracht van bonden of sectorraden, soms aangevuld met experts op de betreffende vakgebieden. Daarnaast zitten er waarnemers uit andere sectoren in de commissies. Het secretariaat van deze commissies wordt doorgaans gevoerd door expertisecentra als de SLO. Toetsdeskundigen van Cito vervullen een adviserende rol in bovengenoemde commissies.

De vaststellingscommissies stellen de examens en de toetsen vast en adviseren de CvE-leiding bij de normering ervan. Deze commissies bestaan uit docenten Nederlandse taal en rekenen, deskundigen uit het naast-hoger onderwijs en specialisten op het betreffende terrein (Nederlandse taal / rekenen). De leden worden voorgedragen door de sectororganisaties. Cito ontwikkelt de examens in opdracht van het CvE, mede door docenten in te schakelen die afkomstig zijn uit het veld.

Infrastructuur

Om met de werkzaamheden te kunnen starten als wordt besloten de centrale eindtoets in te voeren, hebben het CvE en Stichting Cito gezamenlijk werkafspraken gemaakt over het gehele proces van toetsontwikkeling en deze vastgelegd: van constructie van opgaven tot het vaststellen van de toets als ook over het logistieke proces rond de afname. Met alle betrokken partijen zijn voorts afspraken gemaakt over de gegevenslevering tussen het CvE, Stichting Cito, de scholen en BRON, zoals het aanpassen van BRON en de leerlingadministratiesystemen en de levering van de leerlingresultaten aan de scholen door CvE-Cito.

2.4 Resultaten tot op heden

Het CvE beschikt voor PO nog niet over leerlingresultaten in relatie tot de referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen. Er zijn wel resultaten bekend betreffende de prestatieniveaus van taal en rekenen op de Eindtoets Basisonderwijs van Cito B.V. Die resultaten zijn terug te lezen in de wetenschappelijke verantwoording van Cito over de prestaties van de basisschoolleerlingen en de publiekversie van de resultaten in het basisonderwijs.⁷

⁷ *Prestaties basisonderwijs taal en rekenen* (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding) en *Verantwoording meting taal en rekenen 2011* (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding).

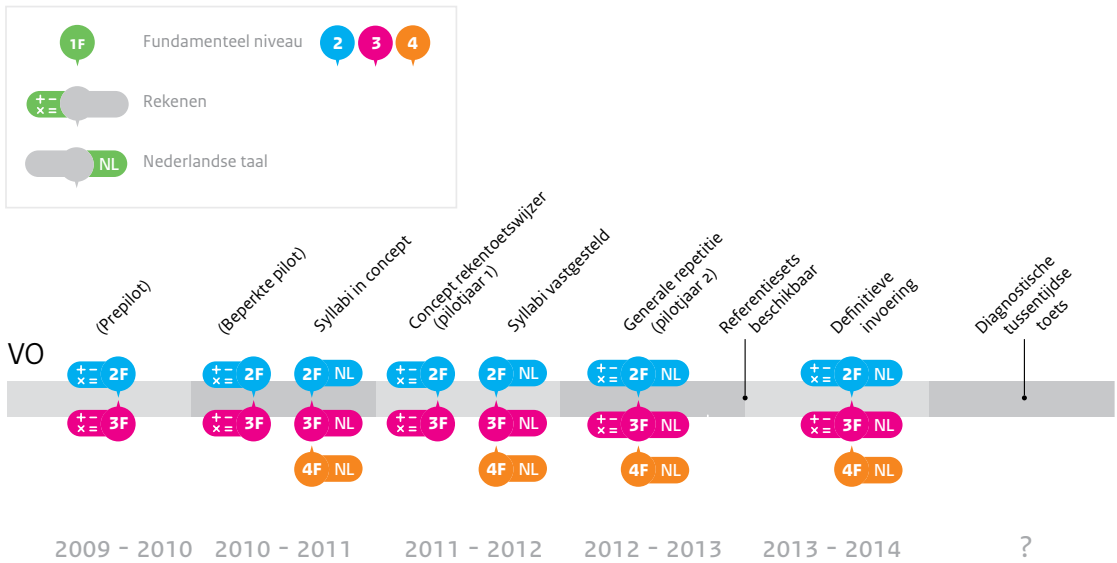
2.5 Conclusie

Op het moment van schrijven is nog niet bekend wat de uitkomst zal zijn van de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede en Eerste Kamer.

Het CvE heeft verschillende voorbereidingen getroffen, zodat wanneer het wetsvoorstel van kracht wordt, spoedig uitvoering kan worden gegeven aan de invoering van een eindtoets in het primair onderwijs. Een van de speerpunten daarbij is communicatie naar het veld. Het PO-veld is namelijk nog niet gewend aan een centrale toets in enigerlei vorm en het CvE is in het PO-veld een onbekende speler. Ook de inhoudelijke doorontwikkeling van de eindtoets vraagt aandacht, waarna de toets vanaf het schooljaar 2014-2015 gebaseerd kan zijn op de referentieniveaus.

3 Centrale toetsing en examinering referentieniveaus in het VO

Tijdpad implementatie referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen in VO

3.1 Status wet- en regelgeving

De *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen* is in 2010 gepubliceerd (zie ook hoofdstuk 1).⁸ Een toelichting op deze wet en de maatregelen en wijzigingen ten aanzien van examinering in het VO met betrekking tot de Nederlandse taal en rekenen zijn door de minister gecommuniceerd via brieven aan het VO-veld.⁹

Op 22 mei 2012 is nadere regelgeving gepubliceerd over de rekentoets VO door de wijziging van het Eindexamenbesluit VO.¹⁰ Daarin is bijvoorbeeld geregeld welke positie rekenen heeft in de slaag-zakregeling en hoe vaak een kandidaat de rekentoets mag herkansen, maar ook wat tot de taken en verantwoordelijkheid van het CvE behoort.

Volgens het concept van de *Wet op het voortgezet onderwijs*¹¹ worden de doorstroomrelevante vakken naast het eindexamen – Nederlandse taal, Engelse taal en wiskunde en rekenen – ook getoetst via een verplichte diagnostische tussentijdse toets (DTT) aan het eind van de onderbouw. Het CvE wordt na inwerkingtreding van deze wet belast met de ontwikkeling en uitvoering van deze diagnostische toets.¹²

8 Staatsblad 2010, nr. 194.

9 Brieven d.d. 23 oktober 2009, 21 mei 2010, 5 oktober 2010 en 3 november 2011, te raadplegen via www.steunpunttaalenrekenenvo.nl.

10 Staatsblad 2012, nr. 217.

11 Conceptwetsvoorstel, versie maart 2012: <http://www.internetconsultatie.nl/tussentijdsetoetsvo>.

12 Deze toets is destijds aangekondigd in het *Actieplan Beter Presteren*. De wetgeving hiervoor is in voorbereiding op het moment van schrijven van deze rapportage.

3.2 Rol en taak CvE

Vanaf het schooljaar 2013-2014 worden de referentieniveaus taal en rekenen voor het voortgezet onderwijs (VO) getoetst in het eindexamen VO. Voor de referentieniveaus Nederlandse taal zal er vanaf dat moment via de centrale examens Nederlands een uitspraak worden gedaan over het betreffende referentieniveau. Voor het referentieniveau rekenen worden aparte rekentoetsen voor het voortgezet onderwijs ingevoerd, die meetellen voor diplomering. Het CvE is verantwoordelijk voor de vaststelling en normering van zowel de centrale examens Nederlands als de rekentoets VO.

Daarnaast stelt het CvE procedures op rondom de afname van de centrale examens en de rekentoets VO. Het gaat dan onder andere om:

- regels voor uitvoering en correctie;
- regelingen over toegestane hulpmiddelen;
- aanwijzing afnameperioden;
- aanpassingen voor kandidaten met een beperking (zie hoofdstuk 5);
- en regels voor omzetting van scores naar cijfers.

Het CvE werkt hiervoor nauw samen met Cito¹³, die de toetsen rekenen en de examens Nederlands ontwikkelt. Daarnaast is er de *Werkgroep taal en rekenen eindexamens VO*, waarin de operationalisatie van de implementatiestappen, de afstemming over communicatie, de organisatie van voorlichtingsbijeenkomsten en overige activiteiten plaatsvinden. In deze werkgroep zitten afgevaardigden van Cito, SLO, het Steunpunt taal en rekenen vo en het ministerie van OCW. Tijdens de implementatie van de referentieniveaus taal en rekenen in het eindexamen VO vraagt het CvE regelmatig aan vakverenigingen, sectorraden en andere belanghebbenden om mee te denken over te maken keuzes.

3.3 Stand van zaken implementatie

3.3.1 Diagnostische tussentijdse toets (DTT)

Vooruitlopend op de wetsbehandeling is, gezien de benodigde ontwikkeltijd voor de DTT, reeds met de voorbereiding gestart. Cito heeft op verzoek van het ministerie van OCW een voorstudie voor de DTT gedaan. Gezien de status van de wetgeving en het prille stadium van voorbereiding en ontwikkeling van deze toets, maakt de DTT verder geen deel uit van deze rapportage.

3.3.2 Implementatie referentieniveaus Nederlands in het eindexamen

Vanaf het schooljaar 2013-2014 worden de referentieniveaus Nederlandse taal (2F voor vmbo, 3F voor havo en 4F voor vwo) in de centrale examens Nederlands getoetst. In het traject er naartoe zijn globaal drie stappen te onderscheiden:

- aanpassing en veldraadpleging van de syllabi Nederlands VO aan de referentieniveaus;
- onderzoek referentieniveaus taal in huidige centrale examens Nederlands;
- onderzoeken consequenties aanpassing syllabi en onderzoek referentieniveaus Nederlandse taal voor de huidige centrale examens Nederlands.

In de huidige centrale examens Nederlands havo en vwo wordt leesvaardigheid getoetst. Dit verandert niet door de implementatie van de referentieniveaus taal. In de huidige papieren centrale examens Nederlands vmbo wordt lees- én schrijfvaardigheid getoetst; bij de digitale centrale examens Nederlands vmbo wordt lees-, luister- en schrijfvaardigheid getoetst. Ook dit verandert niet door de implementatie van de referentieniveaus taal.

¹³ Alle toetsen en examens genoemd vanaf dit hoofdstuk worden gemaakt door Stichting Cito. Waar Cito staat wordt dan ook Stichting Cito bedoeld.

Stap 1: aanpassing en veldraadpleging syllabi Nederlands VO aan de referentieniveaus

In opdracht van het CvE heeft een syllabuscommissie Nederlands de tekst van de syllabi Nederlands per 2014 herzien, opdat ook bij de centrale examens Nederlands het desbetreffende referentieniveau in acht genomen wordt.¹⁴

Dit betekent dat in de syllabi Nederlands vanaf 2014 elementen zijn opgenomen die niet in de eindtermen voorkomen, maar wel in de referentieniveaus taal worden genoemd. Van november 2011 tot eind januari 2012 heeft er een digitale veldraadpleging plaatsgevonden over de aangepaste (concept)syllabi. De resultaten van die raadpleging zijn meegenomen in de vaststelling van de definitieve versies van de syllabi Nederlands voor het jaar 2014. Deze syllabi zijn in juni gepubliceerd op Examenblad.nl.

De wijzigingen die in de syllabi worden doorgevoerd hebben geen consequenties voor het implementatietraject (zie het kader voor een beschrijving van de wijzigingen).

Wijzigingen syllabi Nederlands, 2014

Voor havo en vwo gaat het om de volgende veranderingen:

- Bij Leesvaardigheid zijn de tekstsoorten en tekstkenmerken in lijn gebracht met het referentiekader taal op niveau 3F en 4F.
- Niveaunderschillen tussen havo en vwo zijn bij alle domeinen tot uiting gebracht onder de kopjes Onderwerpen van de teksten, Tekstkenmerken en Opdrachten.
- Bij Argumentatieve vaardigheden is de beschrijving van objectieve argumenten en subjectieve argumenten op grond van reacties op de veldraadpleging aangepast.

Voor het vmbo gaat het om de volgende veranderingen:

- Bij Leesvaardigheid BB is toegevoegd: '(De kandidaat kan) een tekst samenvatten door het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte ervan aan te geven.'
- Het bovenstaande heeft ook geleid tot een verandering bij Leesvaardigheid KB en GT, de formulering hierover luidt nu: '(De kandidaat kan) van een tekst het hoofdonderwerp en de hoofdgedachte aangeven.' Dit punt staat naast de vanouds aanwezige eis waarin van de kandidaat wordt gevraagd een zelfstandige samenvatting te leveren. Op deze wijze wordt het niveaunderschil tussen BB en KB-GT, maar ook de overeenkomst duidelijk.
- Bij Leesvaardigheid BB is toegevoegd: '(De kandidaat kan) figuurlijk taalgebruik begrijpen.' Bij KB en GT is het vanouds aanwezige aandachtspunt gehandhaafd, dat een hoger niveau van de leerlingen vraagt op hetzelfde gebied.
- Bij alle domeinen zijn de tekstsoorten en tekstkenmerken in lijn gebracht met het referentiekader taal op niveau 2F.
- Niveaunderschillen tussen BB en KB-GT zijn behalve in het bovenstaande, bij alle domeinen tot uiting gebracht onder de kopjes Tekstkenmerken en Opdrachten.

Stap 2: onderzoek referentieniveaus taal in huidige centrale examens Nederlands

Om te bepalen welke consequenties de aanpassingen in de syllabi hebben voor de centrale examens Nederlands, heeft het CvE Cito opdracht gegeven om een onderzoek te doen naar de referentieniveaus Nederlandse taal in de huidige centrale examens Nederlands.¹⁵

¹⁴ In syllabi wordt het CE-deel van de examenprogramma's nader gespecificeerd. De syllabi worden vastgesteld door het CvE. Een syllabus heeft tot doel docenten (en andere betrokkenen) te informeren over de toekomstige centrale examens zodat zij hun leerlingen daarop kunnen voorbereiden.

¹⁵ Onna, van M. en Alberts, R., *IJking examens Nederlands aan de referentieniveaus lezen*, Cito: Arnhem, 7 september 2012.

Via een standaardsettingsprocedure met een panel van experts is nagegaan bij welke score op een examen een leerling voldoet aan een bepaald referentieniveau. Deze procedure is uitgevoerd in de periode juni tot augustus 2012 aan de hand van examenopgaven uit de centrale examens Nederlands zoals afgenomen in 2011.¹⁶ De uitgevoerde standaardsetting is beperkt tot de examenopgaven leesvaardigheid afgenomen op papier. De samenvattingsopdracht in de examens havo en vwo en de opdracht schrijfvaardigheid bij GT en KB gaan mogelijk op termijn verdwijnen. Luistervaardigheid is om pragmatische redenen weggelaten.

De standaardsetting had uitsluitend een informatief karakter. Het doel was te bepalen in welke mate de examenopgaven voor de onderscheiden schooltypen overeenkomen met het beoogde referentieniveau en hoe kandidaten die een bepaald referentieniveau net voldoende beheersen op de examenvragen zouden scoren. Via een confrontatie van de uitkomsten van de standaardsetting met de afnamegegevens is tot slot een schatting gedaan van het percentage van de examenkandidaten dat het beoogde referentieniveau beheerst.

Uit het onderzoek blijkt dat de examenopgaven voor de onderscheiden schooltypen volgens de experts min of meer overeenkomen met de per schooltype beoogde referentieniveaus: het merendeel van de beoordeelde opgaven worden op het beoogde fundamentele niveau geacht. Bij het vwo-examen is dit gedeelte het kleinst.

De experts zijn het redelijk met elkaar eens over wat een kandidaat die een bepaald referentieniveau net voldoende beheerst, zou moeten presteren op de examenopgaven van datzelfde niveau. De prestatie-eis die geoperationaliseerd is in de door het CvE vastgestelde cesuur op het gehele examen wijkt daar niet erg van af. Voor vmbo GT schatten de experts de huidige eisen aan kandidaten voor wat betreft leesvaardigheid hoger dan het referentieniveau 2F. Voor vmbo BB, vmbo KB en vwo ligt dit anders. Voor de beoordeelde set leesopgaven ligt de cesuur die het CvE hiervoor had vastgesteld onder de cesuur die de experts voor de bijbehorende referentieniveaus aangeven. De grootte van het verschil is klein (vmbo KB) tot middelmatig groot (vmbo BB en vwo).

Bij de vergelijking van de vastgestelde cesuur en de door de experts bepaalde cesuur in de standaardsetting maken de onderzoekers de kanttekening dat dit alleen gebaseerd is op de opgaven uit één jaar voor één vaardigheid, namelijk leesvaardigheid. De centrale examens Nederlands bevatten hiernaast bij havo en vwo nog een samenvattingsopdracht. Bij KB en GT bevat het centraal examen naast lezen nog een samenvatting en een schrijfopdracht, die samen ongeveer de helft van de scorepunten van het hele examen bevatten. Bij BB wordt naast lezen ook luistervaardigheid en schrijfvaardigheid in het centraal examen Nederlands getoetst.

Stap 3: onderzoeken consequenties aanpassing syllabi Nederlandse taal voor de huidige centrale examens Nederlands

Over het algemeen lijken er op basis van de syllabi geen grote aanpassingen nodig om de referentieniveaus via de centrale examens Nederlands vast te kunnen stellen. Wel laten de resultaten van het onderzoek van Cito¹⁷ naar de consequenties van aanpassingen in de syllabi zien dat de prestatie-eisen voor een aantal schooltypen mogelijk hoger worden.

Gezien de uitkomsten van dit onderzoek in relatie tot het aandeel van het centraal examen dat betrekking heeft op leesvaardigheid, kan gesteld worden dat het onderzochte

¹⁶ Om te voorkomen dat experts in hun oordeel mogelijk beïnvloed werden door kennis van de prestaties op de opgaven van de examens 2012, is de standaardsetting uitgevoerd aan de hand van de examens 2011, en niet die van 2012.

¹⁷ Onna, van M. en Alberts, R., *IJking examens Nederlands aan de referentieniveaus lezen*, Cito: Arnhem, 7 september 2012.

onderdeel leesvaardigheid bij vwo en BB in niveau gemiddeld omhoog moet om daarmee het referentieniveau 4F respectievelijk 2F mee te kunnen vaststellen. Bij KB geldt hetzelfde, zij het in mindere mate. Het CvE zal de komende tijd gebruiken om te onderzoeken hoe dit aangepakt kan worden en hoe het veld hier goed op voorbereid kan worden. Voor de centrale examens havo en GT kan het niveau waarschijnlijk gehandhaafd blijven. Voor de centrale examens BB is specifiek verder onderzoek nodig om gewenste wijzigingen in de prestatie-eis te verkennen en om na te gaan of hiervoor andersoortige opgaven of aanpassingen in syllabi nodig zijn.

3.3.3 Implementatie rekentoets VO

De rekentoets VO wordt een onderdeel van het eindexamen VO. Deze toets wordt geïkht aan het Referentiekader rekenen, zoals vastgesteld in de *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*. De rekentoets is bestemd voor alle leerlingen. Uitgangspunt voor de rekentoets voor vmbo is het referentieniveau 2F, voor havo en vwo is dat 3F.

Het afsluitend toetsen van rekenen is nieuw in het voortgezet onderwijs. Daarom wordt in vier schooljaren toegewerkt naar het invoeringsjaar 2013-2014. Zo hebben scholen en organisaties de tijd om te oefenen met de inhoud, de logistiek en de planning. Ook is er dan tijd om het niveau van de toetsen te bepalen. Het aantal betrokken scholen en kandidaten breidt zich gedurende deze vier jaren uit.

Pre-pilots 2010 en 2011

Cito heeft in opdracht van het ministerie van OCW reeds in 2010 en 2011 rekentoetsen ontwikkeld voor de niveaus 2F en 3F. Deze rekentoetsen zijn in 2010 in een pre-pilot afgenomen bij 33 scholen en in 2011 in een pilot op 66 scholen.¹⁸ De ervaringen uit de pre-pilot (2010) en de pilot (2011) zijn meegenomen bij de ontwikkeling van de rekentoets VO.

Beheer en aanpassing rekentoetswijzers

SLO heeft in 2011 in opdracht van het ministerie van OCW conceptrekentoetswijzers ontwikkeld voor de referentieniveaus 2F (vmbo) en 3F (havo en vwo). Deze toetswijzers hebben een vergelijkbare functie als de syllabi behorend bij de centrale examens en zijn bedoeld voor docenten en toetsconstructeurs. Het beheer van de toetswijzers wordt in het schooljaar 2012-2013 overgedragen aan het CvE. Het CvE zal dan een toetswijzercommissie instellen en mede op basis van de evaluatie van de pilot van 2012 een opdracht tot herziening formuleren.

Bij de veldraadplegingen over de rekentoetswijzers was er discussie onder docenten en rekenexperts over de aard en de moeilijkheidsgraad van de opgaven voor havo- en vwo-leerlingen. De minister heeft deze signalen serieus genomen en een rekentoetswijzercommissie 3S ingesteld, met als opdracht een rekentoetswijzer 3S te ontwikkelen. Na raadpleging van het onderwijsveld zal de minister een besluit nemen over het al dan niet invoeren van referentieniveau 3S voor vwo-leerlingen.¹⁹ Op het moment van opstellen van deze rapportage is hierover nog geen besluit genomen.

De ontwikkelingen rond de rekentoetswijzer 3S en ontwikkelingen bij de COE rekenexamens in het mbo (zie hoofdstuk 4) zullen ook de aandacht van de rekentoetswijzercommissie hebben.

Rekenen betreft een relatief nieuw te toetsen inhoud in het voortgezet onderwijs. In bijeenkomsten, vaktijdschriften en op internetfora wordt hierover discussie gevoerd. Hieruit maakt het CvE op dat de gestelde eisen nog geen gestolde kennisbasis betreffen die maatschappelijk bij alle belangstellenden op draagvlak kan rekenen. Ook deze signalen zal het CvE laten meewegen in een mogelijke herziening van de rekentoetswijzers.

¹⁸ Verantwoording meting taal en rekenen 2011 (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding).

¹⁹ Brief van de minister aan de VO-scholen van 3 november 2011.

Pilot rekentoets 2012

In maart 2012 vond de pilot voor de rekentoets VO voor het eerst plaats onder verantwoordelijkheid van het CvE. De rekentoets heeft betrekking op alle domeinen. Dit geldt zowel voor 2F als 3F. Voor de verschillende referentieniveaus worden verschillende rekentoetsen ontwikkeld die zijn gebaseerd op de bijbehorende conceptrekentoetswijzers.

Aan de pilot in 2012 konden alle scholen deelnemen, mits zij zich tijdig hadden ingeschreven én de systeemcheck van het digitale afnamesysteem goed en op tijd hadden doorstaan. Cito heeft voor deze pilot in opdracht van het CvE pilotrekentoetsen ontwikkeld. De pilottoetsen zijn vervolgens vastgesteld en genormeerd door het CvE.

De rekentoetsen zijn digitaal afgenomen en bevatten alleen computerscoorbare vragen. ExamenTester is de software die gebruikt is, net als bij de digitale centrale examens in het VO en de centraal ontwikkelde examens in het mbo.

Na de pilot zijn omzettingstabellen gepubliceerd ten behoeve van de omzetting van scores naar cijfers.²⁰ Ook is er een voorbeeldtoets aan scholen ter beschikking gesteld, zowel voor 2F als voor 3F, waarmee scholen in ExamenTester kunnen oefenen. Om de voorbeeldtoetsen breed toegankelijk te maken zijn deze ook in pdf-formaat aangeboden.²¹

Er zijn door het CvE in samenwerking met OCW, Cito, Steunpunt taal en rekenen vo en SLO veel voorlichtingsactiviteiten verricht. Zo zijn er voor de pilots rekenen zowel in 2011 als in 2012 regionale 'flitsbijeenkomsten' gehouden, die uitstekend bezocht zijn. Ook zijn er informatiebrochures beschikbaar gesteld, met onder meer een beschrijving van de kaders voor de afname van de rekentoets VO. Aan de scholen is verzocht om op de kaders te reageren, waarna het CvE ze eventueel kan aanpassen. Zo komt de regelgeving deels in samenspraak met het scholenveld tot stand.

Na de pilotafnames zijn de pilots geëvalueerd, zowel via een analyse van de leerlingenantwoorden als met behulp van vragenlijsten voor leerlingen, docenten-coördinatoren, examensecretarissen en systeembeheerders. Ook zijn door functionarissen van Cito, SLO, OCW, Steunpunt taal en rekenen vo en het CvE afnames bijgewoond. Daarbij is ook gesproken met examensecretarissen, systeembeheerders en leerlingen. Tot slot is gekeken naar individuele reacties op de pilot en de toetsen die via verschillende wegen tot het CvE zijn gekomen. Uitkomsten van deze evaluatie hebben geleid tot stappen in de verdere ontwikkeling van de inhoud en het niveau van de rekentoetsen voor het VO, tot het aanvullen van de voorlichting over de rekentoets en de verbetering van de logistiek en de afnameprogrammatuur.

Vervolgstappen

Het examenjaar 2013 is voor de rekentoets een 'generale repetitie' waarin opnieuw alle scholen aan de rekenpilot kunnen deelnemen. Omdat deelnemers aan de pilot hiermee een vrijstelling kunnen behalen voor het invoeringsjaar, wordt verwacht dat in 2013 (vrijwel) alle scholen aan de pilot zullen meedoen en dat deze scholen met grotere aantallen kandidaten zullen deelnemen dan afgelopen jaar. Ook zal er ervaring worden opgedaan met de mogelijkheid om te herkansen. Omdat het om een digitale afname gaat en het aantal deelnemers aan de herkansingsperiode mogelijk hoger ligt dan bij centrale examens, is ook deze herkansingsperiode als generale repetitie van belang. Ook de mogelijkheden voor kandidaten binnen het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) worden in de pilot in 2013 verkend. Bovendien worden in 2013 naast die voor dyslexie ook de aanpassingen voor kandidaten met een beperking meegenomen in de pilot. Met ingang van het schooljaar

²⁰ Te raadplegen via:
http://www.cito.nl/onderwijs/voortgezet%20onderwijs/rekentoets_vo/normering.aspx

²¹ Te raadplegen via:
http://www.cito.nl/onderwijs/voortgezet%20onderwijs/rekentoets_vo/voorbeeldtoetsen.aspx

2013-2014 moeten alle VO-examenkandidaten de rekentoets VO hebben afgelegd om te kunnen slagen.

3.3.4 Geen N-term maar een vaardigheidsschaal bij de normering

Het CvE hanteert voor de rekentoetsen een andere manier van normeren dan gebruikelijk is bij de centrale examens in het voortgezet onderwijs. Niet alle varianten van de rekentoets hebben precies dezelfde moeilijkheidsgraad. Door de omzetting van scores in cijfers te laten verlopen via een vaardigheidsschaal, wordt ervoor gezorgd dat hetzelfde vaardigheidsniveau bij alle varianten van de rekentoets tot hetzelfde cijfer leidt.

Deze wijze van normeren maakt het ook mogelijk om dezelfde prestatie-eis te hanteren in het VO als in het mbo. De normeringssystematiek vormt mede een onderdeel van de pilots bij de rekentoets VO en de COE's mbo, zodat deze manier van normeren voldoende is beproefd op het moment van invoering.

3.3.5 Op weg naar itembanken

Vanaf het begin van de implementatie van de rekentoets VO en de COE's mbo is door het CvE en Cito gestart met het opbouwen van een zogenaamde itembank. Alle opgaven worden in een bank geplaatst en – na een afname – voorzien van de gegevens die uit die afname afkomstig zijn. Dit maakt in de toekomst flexibelere afname mogelijk, waarbij het resultaat direct kenbaar kan worden gemaakt.

3.4 Resultaten tot op heden

3.4.1 Logistiek en techniek rekentoets VO

Technische storingen

Uit de evaluatiegegevens is onder meer gebleken dat zich technische problemen hebben voorgedaan tijdens de afname van pilotrekentoetsen in het VO.²² Uit onderzoek van Cito naar de aard van deze storing bleek er een fout in ExamenTester 2.9.8 voor te komen, die zich kon voordoen bij toetsen waarbij de kandidaat niet kan terugbladeren, zoals bij de rekentoets het geval is. Een deel van de storingen is hierdoor ontstaan.

Bij het testen van de nieuwe versie van ExamenTester die komend jaar zal worden gebruikt, is dit verholpen. Andere storingen zijn lokaal opgetreden en vergen soms een lokale oplossing. Deze storingen zijn bij Cito in beeld als daarvoor contact is opgenomen met de ICT Examenhelpdesk.

Voorafgaand aan de daadwerkelijke digitale afnames van de pilots wordt een zorgvuldig traject doorlopen. Op alle scholen en instellingen wordt getest en de problemen die tijdens de tests worden geconstateerd, worden opgelost.

Ondanks deze voorbereidingen is de afname van de digitale afnames van de pilots in het voorjaar 2012, waaronder die van de rekentoets VO, niet vlekkeloos verlopen. In 2012-2013 wordt er daarom gewerkt met een nieuwe versie van ExamenTester, versie 2.10. Een onafhankelijk bureau heeft een audit uitgevoerd en de verbeterde stabiliteit bevestigd. In deze audit is gekeken naar product en proces: hoe is de nieuwe versie ontwikkeld, hoe is deze getest en hoe ziet het product eruit. Zie verder paragraaf 4.4.1.

Bladeren tussen opgaven

De rekentoets bestaat uit vragen waarbij een rekenmachine soms wel, soms juist niet gebruikt mag worden. Om te voorkomen dat een kandidaat een vraag zonder rekenmachine alsnog met een rekenmachine kan beantwoorden, kan de kandidaat bij de

²² Van de (267) examensecretarissen geeft 15% aan dat de afnames niet goed zijn verlopen. Van de (5.084) leerlingen geeft 28% aan last te hebben gehad van een technische storing.

rekentoets niet terug naar een eerdere vraag. Een kandidaat kan een antwoord op een eerdere vraag dus niet herzien. Dit geldt voor alle kandidaten. Als kandidaten dat niet gewend zijn, kan dat als lastig worden ervaren. Dat blijkt ook uit de reacties van leerlingen en docenten.²³ De pilot is ook bedoeld om hier meer inzicht in te krijgen. In het huidige afnamesysteem Examentester is het niet mogelijk om binnen delen van de toets te kunnen bladeren tussen vragen. In het nieuwe afnamesysteem dat op dit moment wordt ontwikkeld, bestaat deze mogelijkheid wel (zie paragraaf 5.3).

3.4.2 Resultaten referentieniveaus Nederlands

Van de resultaten op de referentieniveaus in de centrale examens Nederlands in het voortgezet onderwijs zijn via onderzoek van Cito schattingen gedaan, zie 3.3.2.

3.4.3 Resultaten pilotrekentoets voortgezet onderwijs 2012

Voor de pilotrekentoets hebben zich ruim 400 VO-locaties ingeschreven. De afname vond plaats van 12 tot en met 23 maart 2012. Van bijna 50.000 leerlingen zijn de afnames meegenomen in de analyse ten behoeve van de normering.²⁴ Deze kandidaten zijn als volgt verdeeld: 37% van de kandidaten is afkomstig uit havo/vwo en 63% van de kandidaten uit het vmbo.

Uit de vragenlijsten onder docenten en leerlingen kwamen weinig inhoudelijke opmerkingen naar voren. Enkele reacties betroffen (mogelijke) fouten in de opgaven. Deze reacties zijn betrokken bij de vaststelling van de cesuur. De normering verliep als volgt: na de afname zijn de opgaven van de pilotrekentoets 2F resp. 3F voorgelegd aan een panel van rekendeskundigen. Het panel heeft de eisen van de rekentoetswijzer en het referentieniveau als uitgangspunt genomen en kwam vervolgens tot een cesuur voor deze pilottoetsen. In deze fase van pilotafnames is die cesuur nog voorlopig (zie ook paragraaf 1.4). In de loop van het pilottraject zullen er steeds meer (afname)gegevens zijn om deze 'lat' preciezer te kunnen vaststellen.

Percentages voldoende bij pilot rekentoets VO (maart 2012) volgens voorlopige cesuur

	2F vmbo-BB	2F vmbo-KB	2F vmbo-TL	3F havo	3F vwo
Gemiddelde cijfer	4,3	5,4	6,4	4,9	6,7
Percentage voldoende	16%	44%	72%	28%	68%

Omdat gegevens van de sector of over het profiel van de kandidaten ontbraken, kunnen geen uitspraken worden gedaan over mogelijke verschillen in prestaties. Voor een deel van de leerlingen is wel het geslacht bekend, waardoor de verschillen in prestaties tussen jongens en meisjes te berekenen zijn. Uit de analyses van de afnamegegevens van de pilot van de rekentoets VO blijkt dat jongens het beter hebben gedaan dan meisjes, zowel gemiddeld als op de afzonderlijke opleidingsniveaus.²⁵

23 Van de (5.084) leerlingen geeft 82% aan het 'heel vervelend' of het 'soms vervelend' te vinden dat ze niet terug konden navigeren naar een vorige vraag. De (338) docenten schatten voor 60% in dat de kandidaten 'veel hinder' tot 'enigszins hinder' ondervinden van het gegeven dat ze niet terug kunnen gaan naar een eerder gemaakte opgave.

24 Van de 49.867 kandidaten waarvan Cito de resultaten retour heeft ontvangen is uiteindelijk voor zowel 2F als 3F ongeveer 3% afgevallen na een test op geschiktheid voor populatieberekeningen, toets- en itemanalyses en kalibratie van items.

25 Het hoofdeffect van geslacht op de gemiddelde vaardigheid, gecorrigeerd voor schooltype was significant en matig groot (ES= -0.70) bij de rekentoets VO. Bij de afname januari/februari 2012 is een matig effect aangetroffen (gecorrigeerd op het effect van de sector) op alle mbo-niveaus tussen mannen en vrouwen bij de COE's rekenen: mannen presteerden dus beter dan vrouwen, maar het verschil was hier minder groot dan bij de rekentoets VO. Bij de COE's taal was dit effect er wel maar verwaarloosbaar klein. De sekseverschillen voor het mbo zijn verder niet in deze rapportage opgenomen.

Op basis van de postcode van de school is de regio²⁶ en de verstedelijkingsgraad²⁷ te bepalen. Tussen de meeste regio's (Noord, Oost, West en Zuid) zijn kleine verschillen in gemiddelde rekenvaardigheid gevonden. Noord scoort gemiddeld het best en West gemiddeld het laagst. Dit effect trad met name op bij de gemengd-theoretische leerweg van het vmbo, havo en vwo. Uit de analyses blijkt dat leerlingen die deelnamen aan de pilot en afkomstig waren uit verstedelijkte gebieden minder goed presteerden dan leerlingen uit weinig of niet-verstedelijkte gebieden.

De gemiddelde percentages voldoende op de pilotrekenoetsen kunnen de komende jaren mogelijk toenemen om verschillende redenen. Als de vorm, de inhoud en het niveau van de rekenoetsen beter bekend worden bij de scholen, zijn docenten ook beter in staat om te bepalen hoe leerlingen zich het beste op deze toets kunnen voorbereiden. De pilotafnamegegevens maken ook verbeteringen mogelijk aan de rekenoetsen, bijvoorbeeld de geschiktheid van type opgaven en contexten. Ook geeft een deel van de leerlingen en docenten in de vragenlijsten van de pilot aan dat leerlingen maar beperkt rekenonderwijs hebben gehad. Voorts is er een indicatie dat een deel van de leerlingen minder tijd heeft gekregen om de pilottoets te maken dan ervoor stond (90 minuten voor 2F en 120 minuten voor 3F), bijvoorbeeld omdat scholen de pilottoetsen binnen het bestaande rooster hebben moeten afnemen. Tot slot waren aan de rekenoetsen in deze pilot voor leerlingen geen belangrijke beslissingen verbonden. Dit kan een negatief effect hebben op de motivatie en daarmee op de prestaties van de gemaakte toetsen.

Hoeveel beter kandidaten gaan presteren op de rekenoetsen in de reguliere situatie is om bovenstaande redenen lastig in te schatten. Komend pilotjaar zal worden benut om daar een preciezer beeld van te krijgen. De minister heeft vooruitlopend hierop het CvE alvast gevraagd een advies te geven over mogelijkheden om (tijdelijk) te differentiëren binnen een referentieniveau naar doelgroep.²⁸

3.5 Samenvatting en conclusie

Het CvE is samen met de ketenpartners volop bezig met de voorbereidingen van de invoering van de referentieniveaus in het VO. Zo zijn de syllabi die voor de centrale examens Nederlands 2014 aan de referentieniveaus zijn aangepast beschikbaar gesteld en biedt het CvE voorbeeldtoetsen rekenen aan met een antwoordmodel en omzettingstabel, zodat scholen en andere belangstellenden zich een goed beeld kunnen vormen van de inhoud en het niveau van de rekenoets.

Referentieniveaus Nederlands in het eindexamen

De referentieniveaus Nederlandse taal worden vanaf 2014 getoetst via het centraal examen Nederlands. Over het algemeen lijken op basis van de aangepaste syllabi geen grote inhoudelijke aanpassingen nodig om de referentieniveaus via de centrale examens Nederlands vast te kunnen stellen. Wel laten de resultaten van een onderzoek van Cito zien dat de prestatie-eisen in elk geval voor het onderdeel leesvaardigheid bij de vwo- en de BB-examens hoger dienen te worden om hiermee het referentieniveau te kunnen aantonen. Ook bij KB zal de lat voor leesvaardigheid naar verwachting iets hoger gelegd moeten worden. Bij de centrale examens Nederlands GT en havo kan het niveau gehandhaafd

²⁶ In navolging van het CBS zijn de regio's als volgt samengesteld: Noord Nederland: Groningen, Friesland, Drenthe; Oost Nederland: Gelderland, Overijssel, Flevoland; West Nederland: Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland; Zuid Nederland: Brabant, Limburg.

²⁷ De verstedelijkingsgraad is ingedeeld in vijf categorieën. Deze variëren van 1 (zeer sterk verstedelijkt) tot 5 (niet verstedelijkt).

²⁸ Aangekondigd in brief 8 juni jl. zie: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/taal-en-rekenen/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2012/06/08/kamerbrief-pilots-rekenoets-in-vo-en-examens-taal-en-rekenen-mbo.html>

worden. Voor de centrale examens BB is specifiek verder onderzoek nodig om gewenste wijzigingen in de prestatie-eis te verkennen en om na te gaan of hiervoor andersoortige opgaven of aanpassingen in syllabi nodig zijn.

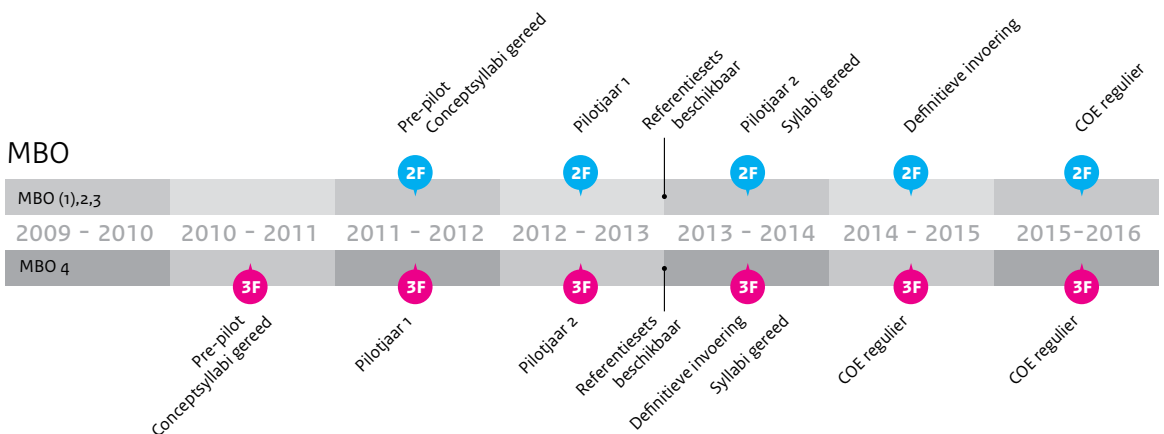
Referentieniveau rekenen

Het afsluitend toetsen van het referentieniveau rekenen is nieuw in het voortgezet onderwijs. Daarom wordt in vier schooljaren toegewerkt naar het invoeringsjaar 2013-2014. Zo hebben scholen en organisaties de tijd om te oefenen met de inhoud, de logistiek en de planning. Ook heeft het CvE deze vier jaar nodig om de inhoud en het niveau van de toetsen te bepalen.

In maart 2012 is voor het eerst op grotere schaal en op basis van de (concept)rekentoetswijzers een pilot uitgevoerd. De afnames zijn goed verlopen. De resultaten op de reken-toetsen binnen de pilot bleken voor met name de basisberoepsgerichte leerweg (2F) en het havo (3F) gemiddeld laag te zijn. Het komende en laatste pilotjaar zal worden benut om de rekentoetsen en de toetswijzers verder te ontwikkelen en via afnamegegevens (VO en mbo), expertoordelen en het project *referentiesets* (zie paragraaf 5.2) toe te groeien naar de referentiecesuur.

4 Centraal ontwikkelde examens Nederlandse taal en rekenen in het mbo

Tijdpad implementatie COE's Nederlandse taal en rekenen in mbo

4.1 Status wet- en regelgeving

In aanvulling op de algemene wet- en regelgeving voor de referentieniveaus in het onderwijs is er voor het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) een Examenbesluit beroepsopleidingen WEB (d.d. 2 juli 2010) gepubliceerd. Daarin is vastgelegd dat er centrale examinering is voor Nederlandse taal en rekenen in het mbo. Voor mbo-4 zal dit met ingang van 2013-2014 zijn. Ook zijn in dit besluit de taken van het CvE bij de centrale examinering vastgelegd alsmede de uitslagregeling voor mbo-4 opleidingen. In aanvulling op dit Examenbesluit is er een besluit tot wijziging van het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB gepubliceerd (d.d. 23 april 2012). Daarin worden aanvullende regels gegeven zoals regels voor vrijstelling van examenonderdelen, regels voor het moment van afname binnen de opleidingsduur, de uitslagregeling voor mbo-2 en mbo-3 opleidingen, een overgangsregel voor de uitslagregeling, zowel voor mbo-4 als voor mbo-2 en mbo-3, en het moment van invoering van centrale examinering voor mbo-2 en mbo-3 (2014-2015).

Hoewel er momenteel nog geen besluit is genomen over deelname van mbo-1 kandidaten aan de centraal ontwikkelde examens (COE's), zal met ingang van het studiejaar 2012-2013 binnen de pilotafnames van 2F ook ervaring worden opgedaan met kandidaten vanuit mbo-1 opleidingen.

4.2 Rol en taak CvE

In de hierboven genoemde examen- en kwalificatiebesluiten beroepsopleidingen WEB zijn de taken van het CvE bij de centrale examinering vastgelegd. In de pilotfase die aan de invoering voorafgaat, heeft het CvE de rol van regievoerder. De voortgang van de pilotfase wordt gevolgd in de *Stuurgroep taal en rekenen mbo* die onder voorzitterschap staat van OCW en beminst wordt door vertegenwoordigers uit de MBO Raad, de AOC Raad,

de NRTO en het CvE. Het CvE informeert de stuurgroep over de voortgang van het proces van implementatie in het mbo. Onder de stuurgroep functioneert een *werkgroep* waarin ook Cito en het Steunpunt taal en rekenen mbo participeren.

4.3 Stand van zaken implementatie

Zoals ook bij de centrale examinering in het VO gebruikelijk is, werkt het CvE met syllabuscommissies en vaststellingscommissies. Voor de bemensing van deze commissies wordt een voordracht vanuit de betrokken sectorraden gevraagd (MBO Raad, AOC Raad, NRTO).

Gedurende de pilotfase wordt na afloop van elke afnameperiode een evaluatie gehouden van de opbrengsten en resultaten van het afgenomen pilotexamen. Daarnaast krijgt de organisatie en de logistiek van de pilotexamens veel aandacht. Omdat de pilotexamens digitaal worden afgenomen, wordt gedurende het hele proces samengewerkt met adviseur saMBO-ICT. Steunpunt taal en rekenen mbo speelt ook een belangrijke rol in deze pilotfase. Het Steunpunt biedt het platform om de mbo-instellingen te informeren en bij het implementatieproces te betrekken. Deze betrokkenheid van het veld krijgt vorm via de contactpersoon COE. Iedere mbo-instelling heeft een functionaris aangewezen die voor het CvE het aanspreekpunt is binnen de mbo-instelling(en). Met de contactpersonen wordt intensief gecommuniceerd. Ook zijn zij voor het CvE gesprekspartner bij de evaluaties die periodiek plaatsvinden na afloop van een pilotafname.

4.4 Resultaten tot op heden

4.4.1 Logistiek en techniek

In de pilotafname van 2012 heeft een aanzienlijke opschaling plaatsgevonden ten opzichte van het jaar ervoor, zowel in het aantal instellingen als in het aantal kandidaten dat heeft deelgenomen.

	Februari 2011	Januari/februari 2012	Juni 2012
Deelnemende instellingen	29	71	50
Kandidaten 2F	-	± 7.000	-
Kandidaten 3F	± 2.000	± 6.500	± 10.500

Er hebben zich op het terrein van de techniek bij de afnames in januari/februari 2012 veel storingen voorgedaan. Een groot deel van die storingen was het gevolg van fouten en onvolkomenheden in de software. Er zijn reparaties verricht in de software die voor de afname van juni 2012 beschikbaar was. Dit heeft tot gevolg gehad dat de pilotafname in juni zonder noemenswaardige technische storingen verlopen is. Voor het studiejaar 2012-2013 is een nieuwe versie van de software ontwikkeld, die uitvoerig is getest, zoals reeds is beschreven in paragraaf 3.4.1. Alles wijst erop dat deze nieuwe versie van de software stabiel is.

Onderzoek naar de aard van de technische storingen van januari 2012 heeft ook aan het licht gebracht dat een deel van de storingen niet direct tot fouten in de software te herleiden is, maar veroorzaakt wordt door interferentie tussen de software (ExamenTester) en de lokale systemen op de onderwijsinstellingen. Interferentie wil zeggen dat er een interactieprobleem is tussen de software en de systemen op een instelling. Dit fenomeen blijft een belangrijk aandachtspunt in het implementatieproces.

Instellingen die ervaring hebben opgedaan met de afname van pilotexamens zijn bezig met een proces van opschaling in aantallen kandidaten. Grote mbo-instellingen geven aan dat ze zich, op basis van de huidige ervaringen, afvragen of het in de toekomst ook gaat werken met de grote aantallen kandidaten per afnameperiode die te verwachten zijn als de COE's verplicht zijn.

Voor het huidige studiejaar heeft het CvE samen met Cito enkele nieuwe instrumenten en hulpmiddelen ontwikkeld die de instellingen in de voorbereidingsfase kunnen gebruiken. Deze instrumenten zijn gericht op een zorgvuldige voorbereiding zodat de kans op storingen minimaal is. Ook biedt het CvE samen met Cito scholingsmomenten aan waarin vooral aandacht is voor het beheer van grote aantallen studenten in de planningsfase van de pilotafname.

De betrokkenheid bij het implementatieproces van de COE's is groot onder de bekostigde instellingen voor mbo. Dit blijkt uit de deelname aan de pilotexamens die tot op heden hebben plaatsgevonden. Onder de niet-bekostigde instellingen voor mbo is deze betrokkenheid minder groot. Er wordt in deze groep bijvoorbeeld weinig gebruikgemaakt van de oefensituatie die de pilotfase biedt.

4.4.2 Resultaten pre-pilot 2F

In januari/februari 2012 vond er in de pre-pilot 2F (Nederlandse taal en rekenen) een eerste meting plaats onder studenten van opleidingen mbo-2 en mbo-3. De resultaten van deze pre-pilot worden hier met de nodige reserve gepresenteerd. Zoals in paragraaf 4.4.1 is aangegeven, hebben zich in januari/februari veel technische storingen voorgedaan die van invloed zijn geweest op de afname. Het is daarom niet uitgesloten dat de prestaties een vertekend beeld tonen. De technische storingen hebben zich meer voorgedaan in het pilotexamen rekenen dan in het pilotexamen Nederlandse taal.

Omdat het hier een eerste proef van een toekomstig COE 2F betrof, is er een voorlopige cesuur vastgesteld voor deze pre-pilotexamens 2F. De volgens deze cesuur geconstateerde vaardigheid leverde het volgende beeld op:

Percentages voldoende op pre-pilot 2F (januari 2012) volgens voorlopige cesuur.

groep	Nederlandse taal	rekenen
mbo-2	61%	35%
mbo-3	85%	57%

Nadere analyse laat zien dat mbo-2 studenten uit de sector *Techniek* beter scoren dan studenten uit de overige sectoren. Studenten uit de sector *Zorg* scoren het laagst.

Voor mbo-3 studenten zijn er voor Nederlandse taal geen significante verschillen tussen de sectoren. Voor rekenen treden bij studenten mbo-3 dezelfde verschillen op als bij mbo-2, maar het verschil is aanmerkelijk minder groot dan bij mbo-2.

Andere variabelen tussen groepen studenten, zoals onderscheid naar leerweg (BOL of BBL), leveren geen significante verschillen op. Alleen bij mbo-2 is de score van de studenten BBL bij rekenen iets hoger dan bij studenten BOL.

Naast de opgetreden technische storingen bij de afname, zijn er andere factoren die naar alle waarschijnlijkheid een rol spelen bij een mogelijke vertekening in het beeld. In enquêtes onder deelnemende studenten geeft het merendeel aan geen passend rekenonderwijs te hebben gehad. Omdat dit een nieuw en eerste pilotexamen 2F betreft, kan het zijn dat, als er rekenonderwijs gegeven is, dit nog niet volledig toegesneden is op de wijze waarop rekenen in dit examen wordt getoetst. Ook het feit dat de behaalde resultaten bij deze pilotexamens (nog) geen effect hebben op de diplomering, kan zijn weerslag hebben op de motivatie van de kandidaat en daarmee op de afnamecondities.

4.4.3 Resultaten pilot 3F januari 2012

In januari/februari 2012 werd ook een pilotexamen 3F afgenomen onder studenten aan mbo-4 opleidingen, voor zowel Nederlandse taal als rekenen. Dit betrof een tweede meting; de eerste meting vond plaats in februari 2011 in de pre-pilot 3F. Bij de afname van de pilotexamens 3F in januari 2012 speelden de technische storingen die in paragraaf 4.4.1 genoemd zijn, ook een rol. Hetzelfde voorbehoud als genoemd in paragraaf 4.4.2, is bij de interpretatie van de resultaten ook hier van toepassing – zeker voor rekenen.

Na afloop van de afname in januari 2012 is een cesuur vastgesteld die equivalent is aan de cesuur die vastgesteld was bij de pre-pilot 3F in februari 2011. Net als bij 2F betreft het een proef van een toekomstig COE voor 3F. Dit betekent dat zowel het examen als meet-instrument, als de bijbehorende norm die bepaalt of 3F al dan niet behaald is, nog volop in ontwikkeling is. Daarom is ook hier nog steeds sprake van een voorlopige cesuur (zie ook paragraaf 1.4).

Percentages voldoende bij pilot 3F (januari 2012) volgens voorlopige cesuur.

groep	Nederlandse taal	rekenen
mbo-4	62%	17%

Ook bij 3F scoren de studenten uit de sector *Techniek* beter bij rekenen en is vooral het verschil met de sector *Zorg en welzijn* erg groot. Bij Nederlandse taal scoren de studenten uit de sector *Natuur* iets beter, maar dat verschil is klein. Voor andere variabelen als leerweg en leeftijd zijn er geen significante verschillen aangetroffen.

4.4.4 Resultaten pilot 3F juni 2012

In juni 2012 vond een tweede pilotafname 3F plaats onder mbo-4 studenten, zowel voor Nederlandse taal als voor rekenen. Bij deze pilotexamens waren enkele aanpassingen aangebracht in zowel de examensoftware als het rekenexamen zelf om herhaling van de technische storingen die zich in januari hadden voorgedaan te voorkomen. Dit was succesvol: de afname in juni 2012 verliep zonder noemenswaardige technische onvolkomenheden (zie paragraaf 4.4.1).

Ook voor deze pilotafname is een voorlopige cesuur vastgesteld (zie paragraaf 1.3), die gebaseerd is op equivalering met de gehanteerde cesuur in januari 2012.

Percentages voldoende bij pilot 3F (juni 2012) volgens voorlopige cesuur.

groep	Nederlandse taal	rekenen
mbo-4	63%	20%

Ook bij deze afname waren de resultaten van studenten uit de sector *Techniek* beter dan die van studenten uit andere sectoren. Studenten uit de sector *Zorg* scoren gemiddeld het laagst. De verschillen tussen studenten uit de BBL of de BOL zijn klein en alleen enigszins van betekenis bij de resultaten voor Nederlandse taal. Daar scoren de studenten uit de BOL iets lager dan de studenten uit de BBL.

Uit de enquêtes onder deelnemende studenten bleek dat vooral de rekenexamens als moeilijk werden ervaren. Ook gaven studenten aan dat ze onvoldoende rekenonderwijs hadden gehad, waardoor ze zich niet goed op de examens hadden kunnen voorbereiden. Ten slotte bleek uit de enquête dat studenten – net zoals bij de rekentoets VO – het hinderlijk vonden dat ze niet konden terugbladeren tussen de rekenopgaven.

Een nadere analyse van de behaalde cijfers bij de pilotexamens in juni levert voor Nederlandse taal 3F het volgende beeld op:

Percentages COE-cijfers bij Nederlandse taal 3F (juni 2012) volgens voorlopige cesuur.

Cijfer	Nederlandse taal
4 of lager	9,8%
5	27,4%
6	27,4%
7	21,3%
8 of hoger	14,1%

4.4.5 Vergelijking van de verschillende afnames van 3F pilotexamens

Hoewel de pilotexamens 3F van 2012 qua cesuur equivalent zijn aan de pre-pilotexamens 3F van februari 2011, moet er toch de nodige reserve in acht genomen worden als deze afnames met elkaar vergeleken worden.

Allereerst hebben bij de afname van januari 2012 de technische storingen een grote rol gespeeld, vooral bij de afname van rekenen. Deze storingen hebben zich in de juni-afnames nauwelijks voorgedaan. Daarnaast is er sprake van een behoorlijke opschaling: in februari 2011 waren er circa 2.000 afnames voor rekenen en 2.000 afnames voor Nederlandse taal. Bij de afname in januari 2012 is het aantal afnames verdrievoudigd. Daarbij is het niet bekend in welke mate kandidaten inhoudelijk op de afname zijn voorbereid. De vraag rijst daarmee of de populaties in beide jaren vergelijkbaar zijn. Om deze redenen moet er voorzichtigheid worden betracht bij het vergelijken van de resultaten van 2012 met die van voorafgaande afnamemomenten.

Percentages kandidaten (mbo-4) die 3F beheersen volgens de voorlopige cesuur in opeenvolgende metingen.

	Nederlandse taal	rekenen
Pre-pilot 2011	53%	31%
Pilot mbo-4 januari 2012	62%	17%
Pilot mbo-4 juni 2012	63%	20%

Met name voor rekenen 3F beheersen lage percentages studenten het niveau volgens deze cesuur. Hiervoor zijn verschillende verklaringen mogelijk. Zo geeft ongeveer de helft van de studenten in de vragenlijsten aan nog niet adequaat te zijn voorbereid op deze pilotexamens. Tevens is het zo dat het CvE bij een nieuw centraal te examineren onderdeel (zoals dat bij rekenen het geval is), tijd nodig heeft om een goed meetinstrument te ontwikkelen. De inhoud en het niveau van deze examens worden gedurende de pilots aangepast en verder ontwikkeld. Daarvoor is een zorgvuldige evaluatie van deze pilotexamens voorzien als onderdeel van het implementatieproces.

4.4.6 Vervolgstappen COE's mbo

Zoals vermeld in paragraaf 4.4.1 zijn voor het studiejaar 2012-2013 aanvullende instrumenten en hulpmiddelen ontwikkeld die de instellingen kunnen hanteren bij de voorbereiding op de technische en logistieke organisatie van de pilotexamens. Dit moet leiden tot het tot een minimum beperken van de afnameproblemen. Mochten er ondanks alle maatregelen toch instellingen zijn die op basis hiervan moeten concluderen dat digitale afname niet mogelijk is, dan wil het CvE voorzien in een terugvaloptie. In het studiejaar 2012-2013 zal het CvE een scenario voor een dergelijke terugvaloptie ontwikkelen en uitproberen.

Ten aanzien van de inhoud van de examens, zullen de rekenexamens (met name 3F) worden bijgesteld, i.c. de opgaven worden minder complex gemaakt. Ook worden de syllabi voor Nederlandse taal en rekenen in het komende studiejaar herzien.

Om kandidaten beter op de COE's voor te bereiden, komen er in elk geval tot het invoeringsjaar jaarlijks voor elk referentieniveau nieuwe voorbeeldexamens beschikbaar.

4.5 Samenvatting en conclusie

Voor alle studenten die na 1 augustus 2010 met een mbo-opleiding zijn gestart, gelden de *referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen mbo*, zoals die zijn vastgelegd in het 'Besluit Referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen' (juni 2010)

Veel ervaringen met techniek en logistiek opgedaan

De implementatie van deze referentieniveaus via de centraal ontwikkelde examens (COE's) in het mbo verloopt volgens plan. De werkwijze is stapsgewijs en er gaat veel aandacht uit naar het creëren van draagvlak en betrokkenheid in het veld. Bij de pilotafname in juni 2012 was een forse toename van deelnemende instellingen waar te nemen. Het komend studiejaar zal vooral ervaring worden opgedaan met de logistiek en de organisatie van verschillende afnameperiodes die elkaar snel opvolgen. Daarnaast zullen de instellingen opschalen naar de afname-aantallen die overeenkomen met de aantallen in de toekomstige, reguliere situatie. Op deze aspecten zullen zowel het CvE als de onderwijsinstellingen nog leerzame ervaringen moeten opdoen.

Inhoud en niveau COE rekenen 3F

De resultaten zoals die tot nu toe bij de afgenomen pilotexamens behaald zijn, zijn vooral bij rekenen 3F nog laag. Het CvE blijft voorlopig jaarlijks voorbeeldexamens aan de instellingen beschikbaar stellen, zodat het onderwijs beter kan aansluiten bij de bevroegde leerstof. Ook blijft het CvE volgens de gangbare procedures alle pilotexamens goed evalueren om te bepalen of er wordt toegewerkt naar centraal ontwikkelde examens die de gewenste standaard aantonen voor rekenen 3F.

5 Sectoroverstijgende ontwikkelingen toetsen en examens Nederlandse taal en rekenen

5.1 Centrale toetsing en examinering en kandidaten met een beperking

De nieuwe eisen en de nieuwe toetsen en examens vereisen specifieke aandacht voor de toegankelijkheid ervan voor kandidaten met een beperking. Daarbij kan worden aangesloten bij wat met name in het voortgezet onderwijs (VO) ten behoeve van de toegankelijkheid van de centrale toetsing in de loop der jaren is ontwikkeld. Daarvan uitgaande, is in het pilotjaar 2012-2013 de rekentoets VO door levering van speciale varianten toegankelijk voor kandidaten met een visuele of een leesbeperking. Eveneens in het pilotjaar 2012-2013 worden voor kandidaten aan de instellingen voor mbo op bestelling speciale varianten geleverd voor de COE's Nederlandse taal en de COE's rekenen, toegankelijk voor respectievelijk leerlingen met een visuele een auditieve of een leesbeperking.

Bij de centrale eindtoets PO wordt (in de voorbereiding) aangesloten bij het tot nu toe geleverde adequate aanbod van Cito, dat in lijn is met het bestaande aanbod bij de centrale examens VO.

Voor kandidaten met dyscalculie zijn geen aangepaste toetsen beschikbaar. In opdracht van het CvE onderzoekt de Hogeschool Utrecht of met een andere wijze van examinering dan de standaardtoets beter kan worden vastgesteld welke vaardigheden van rekenen de kandidaat beheerst en of hij daarmee aan de eisen voldoet. Dit onderzoek, van belang voor de rekentoets VO en de COE's rekenen mbo, wordt in het najaar van 2012 afgerond.

5.2 Referentiesets Nederlandse taal en rekenen

In november 2011 is gestart met het project *Referentiesets Nederlandse taal en rekenen*. Dit project heeft als doel ervoor te zorgen dat bij de toetsing en examinering van dezelfde referentieniveaus binnen verschillende onderwijstypen gelijke prestatie-eisen worden gesteld. Op die manier kan de doorlopende leerlijn 1F -> 2F -> 3F²⁹ tussen de schooltypen worden gerealiseerd. Het ministerie van OCW is opdrachtgever van het project, het CvE is verantwoordelijk en Cito voert het project uit.

De referentiesets laten zien welke set van opgaven passen bij een bepaald referentieniveau en geven aan hoeveel opgaven goed moeten worden gemaakt (prestatiestandaard) om het referentieniveau te halen. Het scholenveld – PO, VO en mbo – krijgt hiermee een concreet beeld van hoe de referentieniveaus kunnen worden getoetst. Aan de hand van de referentiesets en de bijbehorende prestatiestandaard is het mogelijk om toekomstige toetsen en examens die geschikt zijn voor verschillende schooltypen te vergelijken en te voorzien van een vergelijkbare prestatiestandaard.

De referentiesets zijn in 2011 en 2012 door Cito samengesteld. Naar verwachting zijn de sets eind 2012 door expertpanels inhoudelijk gevalideerd, waarna de sets bij leerlingen en studenten uit verschillende schooltypen afgenomen kunnen worden. Tot slot wordt met behulp van expertpanels een prestatiestandaard op de sets van referentie-opgaven gelegd. Toetsen en examens kunnen vanaf dan worden voorzien van de referentieset-cesuur.

²⁹ Voor 4F wordt in eerste instantie geen referentieset ontwikkeld, omdat dit niveau enkel geëxamineerd wordt op één opleiding binnen één sector (vwo in het VO).

Deze is de eerste jaren nog indicatief en voorlopig, en zal naar verwachting in 2016 definitief zijn.

Tot het moment waarop het CvE over de referentiesets beschikt, wordt de vergelijkbaarheid over sectoren en instrumenten heen gerealiseerd via overlap in bemensing bij de commissies die de opgaven vaststellen, syllabi of toetswijzers tot stand brengen en met behulp van daarvoor ontwikkelde procedures een norm bepalen. Daarnaast maakt het CvE gebruik van overlap tussen de pilottoetsen en wordt vergeleken met voorgaande jaren om zo een uitspraak te doen over hoe de verschillende toetsen en examens zich onderling verhouden.

5.3 Nieuw digitaal afnamesysteem in ontwikkeling

Het CvE heeft van het ministerie van OCW de opdracht gekregen om een *nieuw computer-examensysteem* te ontwikkelen. De bouw van dit systeem is in het najaar van 2011 gestart.

Het nieuwe systeem wordt door DUO en een marktpartij (Orange11) ontwikkeld. In juli 2012 is een tweede release van werkende software opgeleverd die op de infrastructuur van DUO is geïntegreerd en getest. De nieuwe examensoftware is in 2013-2014, als de rekentoets VO en de COE's voor de mbo-4-opleidingen zullen worden ingevoerd, nog niet voor alle onderwijsinstellingen beschikbaar. In een klankbordgroep en resonansgroep wordt onder andere aan vertegenwoordigers van de VO-scholen en mbo-instellingen gevraagd om suggesties te doen voor aanpassingen en verbeteringen wat betreft de invulling van functionaliteit en implementatie. Actuele informatie over het nieuwe computerexamensysteem is te vinden op www.cve.nl.

6 Samenvatting en conclusies

In dit rapport schetst het CvE de stand van zaken ten aanzien van de stappen die onder zijn verantwoordelijkheid worden uitgevoerd ten behoeve van de implementatie van de referentieniveaus in het primair onderwijs (PO), het voortgezet onderwijs (VO) en het middelbaar beroepsonderwijs (mbo).

De resultaten van andere en eerdere metingen op deze gebieden staan in een separaat rapport uitgebracht door Cito.³⁰ Hieronder volgen de conclusies die het College voor Examens (CvE) trekt op basis van voorgaande rapportage.

Vorbereiding en implementatie van toetsen en examens referentieniveaus op stoom

Alle leerlingen en studenten binnen het primair, voortgezet en middelbaar beroeps-onderwijs maken tussen nu en een paar jaar op verschillende momenten in hun schoolloopbaan kennis met centrale toetsen en examens Nederlandse taal en rekenen. Zowel het onderwijsveld als het CvE en zijn ketenpartners zijn hard aan het werk om dit te realiseren.

In het primair onderwijs (PO) wordt, onder voorbehoud van wetgeving, een centrale eindtoets ingevoerd. Op het moment van schrijven is nog niet bekend wat de uitkomst zal zijn van de behandeling van het wetsvoorstel in de Tweede en Eerste kamer. Het CvE heeft verschillende voorbereidingen getroffen, zodat wanneer het wetsvoorstel van kracht wordt, spoedig uitvoering kan worden gegeven aan de invoering van een eindtoets in het PO.

Een vergelijkbare situatie geldt voor de diagnostische tussentijdse toets (DTT) aan het einde van de onderbouw in het voortgezet onderwijs (VO). Hoewel ook deze wetgeving nog in voorbereiding is, zijn in 2012 inhoudelijk voorbereidingen getroffen door onder meer Stichting Cito en het CvE.

Er is in 2011-2012, variërend van op beperkte schaal tot op grote schaal, gepilot met nieuwe toetsen en examens in het VO en het mbo. Het veld heeft hieraan met grote inspanning en betrokkenheid deelgenomen. Komend jaar is voor zowel VO als voor mbo-4 opleidingen de generale repetitie. In dit jaar vindt opschaling plaats van het aantal deelnemende scholen en instellingen en van het aantal kandidaten bij reeds deelnemende scholen en instellingen. Gewenst resultaat is dat de onderwijsinstellingen én het CvE en zijn ketenpartners in het jaar van invoering, 2013-2014, optimaal zijn voorbereid. Een aantal zaken verdient nog aandacht.

Van een voorlopige naar een definitieve norm

Het CvE hanteert een fasering bij de cesuurbepaling van de toetsen en examens in relatie tot de referentieniveaus. Daarbij werkt het CvE met een zogenaamde 'referentiecesuur', die gedurende de implementatie een steeds definitiever karakter zal krijgen. Tot de definitieve referentiecesuur van kracht is, zal er gewerkt worden met een voorlopige cesuur door de toetsen en examens binnen de pilots aan elkaar te relateren en met elkaar te vergelijken. Met behulp van de referentiesets wordt geleidelijk aan toegewerkt naar een definitieve cesuur.

³⁰ Prestaties basisonderwijs taal en rekenen (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding) en Verantwoording meting taal en rekenen 2011 (2012), Cito: Arnhem (in voorbereiding).

Verbeteren voorbereiding kandidaten

De resultaten op de pilottoetsen rekenen in het VO zijn volgens de voorlopige referentie-cesuur gemiddeld laag. Ook de resultaten op de pilotexamens in het mbo vallen gemiddeld laag uit. Uit de vragenlijsten van leerlingen en docenten uit het VO en studenten mbo blijkt dat het onderwijs in veel gevallen nog niet voldoende voorbereidt op deze toetsen en examens en dat de examencondities nog niet optimaal zijn. Met behulp van voorlichting en het beschikbaar stellen van (meer) voorbeeldtoetsen en -examens is het onderwijs beter in staat zich een beeld te vormen en zo kandidaten beter voor te bereiden.

Mogelijke aanpassingen voor kandidaten dyscalculie nog niet bekend

Onderzoek in opdracht van het CvE naar kandidaten met een beperking op het gebied van rekenen binnen het VO en mbo loopt nog en is nog niet afgerond op het moment dat dit rapport verschijnt. Het is nog niet bekend of en zo ja op welke wijze er voor kandidaten met dyscalculie mogelijkheden zijn om de wijze van examinering aan te passen met inachtneming van de exameneisen. In de pilots van het lopende cursusjaar wordt daarom voor kandidaten met dyscalculie nog geen aangepaste wijze van examinering aangeboden.

Logistiek en techniek bij grootschalige afnames

Bij de digitale afnames in het mbo en in mindere mate ook in het VO, hebben zich met name bij rekenen technische storingen voorgedaan. Het CvE en Cito hebben dan ook fors ingezet op verbeteringen binnen het digitale afnamesysteem en in de testprocedures. Komend jaar zal zorgvuldig worden gemonitord of de gewenste opschaling van het aantal deelnemende locaties en kandidaten bevredigend zal verlopen. Ondertussen wordt door het CvE een nieuw computerexamensysteem voorbereid.

Bronnenlijst

- Beguin, A. (2010). *Concept tijdpad en globale opzet voor de standaardbepaling van de referentieniveaus*. Arnhem: Cito.
- *Besluit van 23 april 2012 tot wijziging van het Eindexamenbesluit VO, het Staatsexamenbesluit VO en het Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB in verband met examinering referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen VO en mbo 2 en 3 en aanpassing examineringsvoorschriften voor mbo in verband met de beroepsgerichte kwalificatiestructuur*. Staatsblad 2012, 217.
- Cito (2012) *Prestaties basisonderwijs taal en rekenen*. Arnhem. (In voorbereiding).
- Cito (2012) *Verantwoording meting taal en rekenen 2011 (2012)*. Arnhem. (In voorbereiding).
- *Examen- en kwalificatiebesluit beroepsopleidingen WEB*. Staatsblad 2010, 294. 2 juli 2010
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2009). *Brief over beleidsinformatie examens*. Brief van staatssecretaris Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan VO-scholen, 23 oktober 2009. Kenmerk VO/OK/145595.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2010). *Brief over informatie over taal en rekenen in het voortgezet onderwijs*. Brief van staatssecretaris Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan VO-scholen, 21 mei 2010. Kenmerk VO/OK/195457.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011). *Actieplan Beter presteren*. Bijlage bij brief van minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 23-05-2011.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2011). *Brief over aanpassingen in examinering in voortgezet onderwijs*. Brief van staatssecretaris Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan VO-scholen, 3 november 2011. Kenmerk 341327.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2012). *Voorstel van wet in verband met de invoering van een centrale eindtoets*. 30 januari 2012.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2012). *Concept wetsvoorstel leerlingvolgsysteem en tussentijdse toets*. Versie 1, 26 maart 2012.
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2012). *Brief over pilots rekentoets in vo en examens taal en rekenen mbo*. Brief van minister Onderwijs, Cultuur en Wetenschap aan de voorzitter van de Tweede Kamer, 8 juni 2012. Kenmerk 410454.
- Onna, van M. en Alberts, R. (2012). *Ijking examens Nederlands aan de referentieniveaus lezen*. Arnhem: Cito.
- *Wet referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen*. Staatsblad 2010, 194. 29 april 2010.

Colofon

Samenstelling en redactie College voor Examens, met medewerking van E. Kremers en M. van Onna, Cito **Vormgeving** En Publique.nl **Illustraties** Schwandt Infographics

College voor Examens, 15 oktober 2012, Utrecht

Disclaimer

De tekst in dit rapport is met zorg samengesteld. Het is mogelijk dat onderdelen in dit rapport door politieke besluitvorming niet langer actueel zijn. Op het gebruik van de in dit rapport gepubliceerde illustraties rusten auteursrechten.

College voor Examens
030 – 28 40 700, info@cve.nl
Postbus 315, 3500 AH Utrecht

www.cve.nl